

tetlen marad ez az izgalmas koncepció, ami a szöveg talán legnagyobb problémájának, az ökonómiai aránytalanságnak köszönhető, miszerint több feleslegesnek tűnő történetyszál, illetve szereplő (mint például Rotter vagy Káló alakja) is helyet kapott a regényben. Szívesebben olvastam volna a szöveget egy jobban meghúzott-szerkesztett verzióban, egyes redundanciák megszüntetése nem követelt volna jelentős beavatkozást. Ennek ellenére azt gondolom, hogy az *ÚRÉRZÉKENY LELKEK* több szempontból hiánypótló mű, emellett fontos képviselője annak a kortárs prózában egyre jelentősebbé váló tendenciának, mely a kulturális markerek átrendezését, perifériális poétikai hagyományok és műfaji kódok újrahasznosítását próbálja végrehajtani egy hibrid ízléspolitikai figyelembevételével – a gombák művelődéstörténetén innen és túl.

Nemes Z. Máriaó

KIK VAGYUNK MI?

Kis János: Mi a liberalizmus?

Esszék, tanulmányok, 1985–2014

Kalligram, Pozsony, 2014. 696 oldal, 4990 Ft

Öt könyvben teszi közzé válogatott műveit Kis János. Bizonyos szempontból a most megjelent második kötet az első: a szerző ebben fejti ki politikai filozófiájának, vagyis egalitárius liberális nézeteinek szellemi alapjait, és számot ad felfogásának finom változásairól is. Úgy is mondhatjuk, hogy ez a munka egyben afféle tartalmi előszó is a másik négy kötet gondolataihoz.

Az *ÖSSZETORLÓDOTT IDŐ* címmel tavaly kiadott első könyv,¹ amely élénk vitát keltett a *Holmi* hasábjain,² a rendszerváltás utáni időszak politikai írásainak legjavát tartalmazta. Az 1989-es és a 2011-es alkotmányozásról, az antidemokratikus múlt örökségéről, a határon túli magyarok státuszáról, a politikai jogok érvényesüléséről, valamint a 2002-es Medgyessy- és a 2006-os Gyurcsány-ügyről szóló írások hangsúlyozottan egy jól körülhatárolt liberális elvi perspektívából láttatták a történéseket. A vár-

hatóan jövőre megjelenő harmadik könyv, *Az ÁLLAM SEMLEGESSÉGE* ugyanebből az egalitárius liberális alapvetésből származtatott alkotmányos elvet és alkalmazásait foglalja össze. A negyedik kötet *A POLITIKA MINT ERKÖLCSI PROBLÉMA* címen a demokratikus politikai élet cselekvőivel szemben támasztható morális elvárásokat veszi majd szemügyre, értelemszerűen a liberális alapelvek továbbgondolásával. A sorozat záródarabja, az *ALKOTMÁNYOS DEMOKRÁCIA* fókuszában pedig a liberális politikai filozófia jogi-intézményi választásai, legfőképp a népképviselő és az alkotmánybíráskodás problémái állnak.

Az egalitárius liberalizmus gyökereiről és főbb karakterjegyeiről a most kiadott kötet két meghatározó szövege ad számot. Az első a *VANNAK-É EMBERI JOGAINK?* című monográfia³ lényegében változatlan utánközlése, a második egy originális szöveg, a kötetcímet is adó *MI A LIBERALIZMUS?* A két munka megjelentetése között mintegy három évtized telt el. Az előbbi bemutatja, milyen megfontolások alapján jutott el a szerző a kritikai marxizmustól a liberalizmusig, és milyen indokkal választotta a liberális politikai filozófia elágazásánál a nozicki libertarianizmus helyett a rawlsi egalitárius liberalizmus ösvényét.

Az emberi jogok megalapozása

Kis János emberi jogi elméletében a szabad és egyenlő emberek politikai közösségének alapja az emberi méltóság. A teória első megfogalmazásában nem azt a szokásos igazolást alkalmazta, mely szerint az embert bizonyos, erkölcsileg releváns tulajdonságai miatt illeti meg különleges, emberhez méltó bánásmód. (Kant az észhasználatból mint emberi tulajdonságból eredeztette az emberi méltóságot: az embert az emeli a többi természeti lény fölé, hogy képes ésszel belátni az erkölcsi törvény érvényességét, és ennyiben nemcsak a meglévő törvényeknek engedelmeskedik, hanem maga szab magának erkölcsi törvényt.)⁴ Ehelyett Kis János szerint az egyenlő erkölcsi méltóság az emberek közötti normatív társadalmi viszonyként határozható meg. Vagyis az elmélet alapegysége nem az egyén, hanem az egyének közötti morális viszony. Az egyenlő méltóság azt fejezi ki, hogy „*valamennyien egyenrangú résztvevői vagyunk a morálról folyó vitának*” (102.). Ezzel a liberális gondolat eltávolodik John Stuart Mill XIX. szá-

zadi utilitarista liberalizmusától, és végső értéke nem a szabadság, hanem inkább az emberek közötti morális egyenlőség.

Túl azon, hogy a politikai társadalmak normatív igazságossági elméletét kínálta, a VANNAK-E EMBERI JOGAINK? törekedett igazolni a Kádárrendszer demokratikus ellenzékének tevékenységét is. Amikor az ellenzék tagjai polgári engedetlenséget gyakorolva nyíltan megsértették a jogszabályokat (engedély nélkül lapot alapítottak, politikai gyűléseket tartottak stb.), akkor jogosan cselekedtek. Nem ők álltak szemben a joggal, hanem azok a törvények, bíróságok, hatóságok, melyek megsértették az emberi jogokat. Az uralkodó jogpozitivizmus karakteres elutasítása volt ez – természetjogi referenciák nélkül. Igaz, tegyük hozzá, a demokratikus ellenzék elismerte a legalitás gyakorlati értékét, amíg a formális törvényszerűség nem járt az emberi jogok sérelmével. A békés, tárgyalásos rendszerváltás előfeltételezte a jogrend elfogadását.

Tanulságos Kis János liberális elméletének és Sólyom László tevékenységének kölcsönhatása. Az eredetileg 1986-ban közzétett könyv filozófiai érvekkel megtámogatva utalt Sólyomra és az akkori polgári jogi kezdeményezésekre, melyek a „csak azt szabad, amit a törvény kifejezetten megenged” uralkodó jogfelfogással szemben a „mindent szabad, amit a törvény kifejezetten nem tilt” elvet próbálták érvényre juttatni a bíróságokon személyiségi jogi és más polgári jogi perekben (146.). Mintegy fél évtizeddel később Sólyom alkotmánybírósági elnökként a köztársaság jogrendjének részévé tette ezt a jogszemléletet, és számos jogkiterjesztő döntést hozott a személyiségi és önrendelkezési jogok védelmében.⁵ Az Alkotmánybíróság méltóságkonceptiója így szólt: „Az emberi méltósághoz való jognak két funkciója van. Egyrészt azt fejezi ki, hogy van egy abszolút határ, amelyen sem az állam, sem más emberek kényszerítő hatalma nem terjedhet túl, vagyis az autonómiának, az egyéni önrendelkezésnek egy mindenki más rendelkezése alól kivont magja, amelynél fogva – a klasszikus megfogalmazás szerint – az ember alany maradhat, és nem válik eszközzé vagy tárggyá. [...] A méltósághoz való jog másik funkciója az egyenlőség biztosítása.”⁶ A két funkció körülírása Kis János elgondolásából merít, mely szerint az erkölcsi méltóság meghatározásából komparatív és nem kompa-

ratív követelmények származnak. A komparatív követelmények attól függően, a nem komparatív követelmények pedig attól függetlenül írnak elő vagy tiltanak valamit az egyik ember esetében, hogy más emberek milyen helyzetben vannak, vagy hogyan bánnak velük (104–105.). Persze Kis János liberális elmélete és a Sólyom László nevével fémjelzett alkotmánybírósági jogfejlesztés számos más területen (vallásszabadság, abortusz, azonos nemű párok státusza stb.) karakteresen eltért egymástól, de erről majd várhatóan a könyvsorozat utolsó darabja beszél.

Az elmélet változásai

A MIA LIBERALIZMUS? címmel közölt új tanulmány megőrzi a három évtizeddel korábban kimért nagyobb távolságot a rivális konzervatív és szocialista politikai elméletektől és a kisebb, de lényeges eltérést a libertárius irányzattól. Fenntartja azt is, hogy az egyenlő méltóság az emberek morális közösségében értelmezhető kategória. Az igazolási közösség azonban itt már nem alapja az emberi méltóság elvének, hanem következménye. A szerző ugyanis magyarázatot kínál a VANNAK-E EMBERI JOGAINK?-ban még irrelevantnak minősített kérdésre: milyen tulajdonságok teszik az embert olyan lénnyé, akinek különleges erkölcsi elismerést kívánó érdekei vannak? Válasza az, hogy az ember – egyedül az ismert természeti létezők között – képes tagolt nyelven kommunikálni és gondolkodni, és ebből következően képes az önálló, személyes életvezetésre (562. k.). Ez a képessége kölcsönöz számára speciális erkölcsi státuszt, mely az egyenlő emberi méltóság fogalmával írható le, és az egyenlő méltósághoz való egyéni jog garantálhatja érvényesülését.

Végső soron Kis János arra a belátásra jut, hogy az emberi jogok nem az emberek közötti viszonyokból, hanem emberi tulajdonságokból következnek. Nyitva hagyja azonban a kérdést, hogy mi igazolhatja az életképes emberi magzatok, a csecsemők és a gyermekek, a súlyos értelmi fogyatékossgal született vagy súlyos agysérülést szenvedett emberek, aggkori végletes szellemi leépülést átélők egyenlő emberi méltóságát, hiszen ők nem rendelkezhetnek a személyes életvezetési képességeik alapján emberi jogokkal (571. k.). Esetükben vagy más kritérium teszi indokoltá a jogvédelmet, vagy

ők nem rendelkezhetnek ugyanolyan jogokkal, mint az életvezetésre képes emberek.

A szerző nem a morális konstruktivizmus, hanem – Thomas Nagellel összhangban⁷ – a morális realizmus irányzatába sorolja saját felfogását, vagyis az emberi ész nem megalkotja az erkölcsi értékeket és elveket, hanem felismeri, feltárja (269.). Más szóval az emberi jogok és más erkölcsi értékek objektív és univerzális igazságok, melyek nem az emberi közösségekben jönnek létre, az emberek és intézményeik elismerhetik és tiszteletben tarthatják vagy ellenkezőleg, tagadhatják és megsérthetik azokat, de a létük mindezekről független. „*Ha igaz, hogy embert kínzásnak, valamint a kegyetlen és megalázó bánásmód más formáinak alávetni tilos, akkor azokra a társadalmakra nézve is igaz, melyeknek kultúrája megengedi a kínzást, és pártfogolja bizonyos embercsoportok tagjainak kegyetlen és megalázó kezelését. Az a tény, hogy mások másképp gondolják, nem ellenérv e megállapítással szemben. Csak az volna ellenérv, ha kimutatnák, hogy nem igaz. Akkor viszont nemcsak a tőlünk idegen kultúrákra vonatkoztatva, hanem a saját kultúrkörünkön belül sem volna igaz.*” (662.)

Az így felfogott emberi jogi liberalizmus összességében individualista, egalitárius, progresszív és univerzalista tanítás (574.), melyben az emberek erkölcsi közössége nem csupán a hagyományos nemzetállami keretek között jön létre, hanem globális szinten is értelmezhető. Olvasatomban a kötet mindkét alapozó tanulmányát komoly távolság választja el a jogpozitivizmustól, de a jelzett hangsúlyeltolódások miatt az újabb dolgozatban már nehezebb fel-lelni a természetjogtól elválasztó határvonalakat. Azzal, hogy Kis János az ember észbeli tulajdonságaiból eredezteti a morális minőségét, a korábbiaknál is közelebb került Kant álláspontjához. A szerző szekuláris igazolási elméletet fejt ki, amivel elhatárolja magát a transzcendens, isteni megalapozású természetjogtól, de a nem paradigmátikus természetjogtól, melynek nincs szüksége isteni előfeltevésre, már kevésbé. Az is ebbe az irányba húzza Kis János szemléletét, hogy – akárcsak Ronald Dworkin – elfogadhatónak, sőt szükségesnek tartja, hogy bizonyos további körülmények esetén a bírák ne az immorálisnak bizonyult frott törvényre alapozzák döntésüket, hanem azt felülbírálván, morális elvekre hagyatkozzanak. Bár a szerző

hangsúlyozza, hogy az erkölcsi törvények, így az emberi jogok normatív karakterűek, szemben a deskriptív karakterű természeti törvényekkel, és az erkölcsi törvényeket nem az empirikus természettudomány eszköztárával ismerjük meg, hanem racionális diskurzus során, paradox módon azok mégis az emberi civilizációtól független, természeti létezők.

Újabb interpretációjukban az egalitárius liberalizmus elvei sokkal inkább elkötelezik a szerzőt a kapitalizmus mellett, mint a VANNAK-E EMBERI JOGAINK? idején. A szocialista elgondolásokkal vitázva védi a piaci koordináció elsődlegességét, a libertáriusokkal szemben viszont a kellően szabályozott piac szükségessége mellett érvel. A kapitalizmus igenléséhez az állami redistribúció korábbiaknál mélyebben igazolása társul. A dolgozat közvetlen kapcsolatot állapít meg a liberalizmus erkölcsi alapvetései és a disztributív igazságosság követelményei között. „[A]z egyenlő méltóság – nem disztributív – elve mindössze néhány ténymegállapítással kiegészítve disztributív – esélyegyenlőségi – kívánalmakat von maga után. Röviden szólva: ha minden ember élete fontos és egyenlően fontos, akkor a társadalomnak minden tagja számára egyenlő esélyeket kell biztosítania a sikeres életvezetésre.” (604.) A disztributív igazságosság magában foglalja bizonyos örökletes adottságokból és társadalmi körülményekből adódó hátrányok korrekcióját. A részletesen kifejtett esélyegyenlőségi koncepció Dworkinéhoz áll a legközelebb,⁸ aki saját elgondolását „*second best*”-nek nevezte, mivel nem veheti figyelembe, hogy mit kezdenek a támogatottak a számukra biztosított erőforrásokkal.⁹

Elvek egységes rendszere

Nemcsak az alapelveket kifejtő két robusztus szöveget, hanem a kötet valamennyi írását a *konzisztenciára* való törekvés jellemzi. John Rawls nyomán a szerző azt képviseli, hogy az etikai elvek és az erkölcsi ítéletek összehangolására van szükség. Egyfelől az elismert elvekből vonhatunk le következtetéseket erkölcsi ítéleteink helyességéről. Másfelől az erkölcsi ítéletek sokaságának fényében újra és újra vizsgálat tárgyává kell tennünk etikai elveinket. A konzisztenciamodellel tehát azt teszi lehetővé, hogy az elvek és ítéletek kölcsönösen korrigálják egymást (55–56.). A modellel alkalmazza a szerző a liberális erkölcsi elvek és az alkotmányos intéz-

ményrendszer viszonyában is. Az elvekkel összhangban lévő, azokat érvényre juttatni képes intézményi megoldásokat indokolt létrehozni. Az óhatatlanul tökéletlen intézményes gyakorlatokat az elvek alapján lehet értékelni. Ugyanakkor az intézményes gyakorlatok alakulása hozzásegíthet az elvek átgondolásához és korrigálásához is (226., 319., 370.). A konzisztenciamodelben tehát lehetőség van erkölcsi elvek alapján dönteni (ellentétben a decizionizmusmal), de nem az elvek egyszerű hierarchikus elsőbbsége érvényesül, mert „alulról”, a hétköznapi döntéseink sorozatából is érkehetnek olyan impulzusok, amelyek az elvek korrigálásához vezetnek.

A *hierarchikus* modellek kerülése más szempontból is meghatározó Kis János munkájában. Egalitárius elmélete értelemszerűen elutasítja a klasszikus természetjog és a skolasztika világ-és emberképét, a rendi hierarchiát és az autonómiát felszámoló, párturalmon alapuló, hierarchikus gazdaságirányítási rendszert. Morális közösségképe egalitárius diskurzust igényel: mindenki egyenlően jogosult részt venni a közügyek megvitatásában és a döntéshozatalban. Az esélyegyenlőség pedig megkívánja, hogy az állam tegyen lépéseket annak érdekében, hogy a foglalkoztatási hierarchia alján megrekedt társadalmi csoportok kitörhessenek a szociológiai csapdából. Az alkotmányos intézményi struktúra sem pusztán alá-fölé rendeltségi viszonyokban működhet jól, hanem akkor, ha a törvényhozás és a bírászkodás egymást korlátozva, de a másik hatalmi ág kompetenciáját tiszteletben tartva tevékenykedik. Ahogy az elvek és morális ítéletek kapcsolatában, úgy az elvek és alkotmányos intézmények viszonyában sem egyirányú a hatásmechanizmus: az intézmények gyakorlata nyomán az elvek újraértelmezhetők és pontosíthatók.

A kötetbeli szövegek filozófiai perspektívájának további sajátossága, hogy az értékek és elvek *egységes rendszerbe* szerveződnek. A szemléletmód megértéséhez érdemes utalni Isaiah Berlin *A SÜN ÉS A RÓKA* című, Tolsztoj történelemértelmezéséről szóló esszéjére, amely Arkhilokhosz töredékére utalt: „*The fox knows many things, but the hedgehog knows one big thing.*”¹⁰ A sor egyszerű értelme, hogy a ravasz róka nem tudja legyőzni az összegömbölyödvé, tüskéivel védekező sünt. Lehetséges azonban olyan kép-

letes felfogás is, írja Berlin, amely szerint az írókat, gondolkodókat és talán az emberiséget is két nagy megközelítésmód osztja meg. A rókák sokféle célt látnak maguk előtt, melyek nem függenek össze vagy ellentétesek egymással. Ők a sokféle tapasztalatban találják meg a lényegget, de nem alkotnak belőle egységes rendszert. A sünök ezzel szemben igyekeznek mindent egy egységes, univerzális szervezőelv alá rendelni, és annak fényében értelmezni. Berlin osztályozását használta fel Dworkin, aki elődjével ellentétben nem a rókák, hanem a sünök közé sorolta magát.¹¹ Olyan komplex filozófiai rendszerben gondolkodott, amelyet összefüggő és egymást támogató erkölcsi elvek alkotnak. Kis János liberalizmusról szóló írásai e tekintetben is rokonságot mutatnak Dworkin szemléletével. Úgy terjeszti ki az egyenlőségelv hatókörét, hogy közben igyekszik kimutatni, mindez nem a szabadság rovására megy. Koherens rendszerben szemléli és nem lemondásokkal járó kompromisszumként magyarázza a népszuverenitás és a hatalommegosztás, illetve a többségi elvű képviseleti demokrácia és a kisebbségvédő alkotmánybíráskodás együttes érvényesülését. A liberális demokrácia nem két egymással ütköző elv összebékítése, hanem ugyanannak az elvnek két aspektusa: „*illiberális demokrácia nem létezik*” (612.). Így lényegében egy igazságossági elmélet és annak részeit alkotó értékek, elvek koherens rendszere rajzolódik ki a kötetből.

Liberális politika

Végezetül érdemes szót ejteni arról, hogy a könyv több írása számot vet az elmúlt közel fél évszázad hazai liberális politikájának történetével, kezdve az 1970-es években kibontakozott demokratikus ellenzékkel, folytatva az SZDSZ dicsőséges szerepével a harmadik köztársaság megalapításában, majd eljutva a dicstelen kimúlásig, és befejezve a jelenlegi perspektívákkal. Ez a történet teszi teljessé az ÖSSZETORLÓDOTT IDŐ egyik fő téziséit, mely szerint a magyarországi jobb- és baloldal közötti „*százéves háború*” kiújulása vezetett el a köztársaság bukásához. A horthysta jobb- és kádárista baloldal anakronisztikus világképével és attitűdjével kölcsönösen kizárják a másik fél elismerését és a politikai együttműködést. A liberális párt szerepének értékelése egyrészt rávilágít arra, hogy a köztársaság megalapításában óriási szerepük volt

a parlamentáris demokrácia és a magántulajdonon alapuló piacgazdaság mellett leginkább elkötelezett liberálisoknak. Másrészt a szerző részletesen érvel amellett, hogy a liberális párt elvtelen megoldásokkal, rossz döntésekkel és libertárius irányváltással maga is hozzájárult a köztársaság hanyatlásához. Lényeges új elem Kis János elemzésében, hogy ha nem is nagy hangsúllyal, de helytelennek ítéli meg a kezdeti években az MDF és az SZDSZ közötti rivalizálás és a kooperáció arányát. A parlamenti kormánypárt és ellenzéke közötti partneri együttműködés hiánya és a végletes bizalmatlanság a „hideg polgárháború” nyitányaként is felfogható.

A tanulások összegzése persze nem csak a korábbi kötetben még hiányosan megrajzolt történeti tabló teljessé tételét szolgálja. A politikai értékek és elvek leírása, valamint a gyakorlatok kritikai elemzése egyúttal programot is kínál a következő liberális nemzedékek számára. A többi, úgy hiszem, nem lehet néma csend.

Jegyzetek

1. Kis János: AZ ÖSSZETORLÓDOTT IDŐ. POLITIKAI ÍRÁSOK, 1992–2013. Kalligram, Pozsony, 2013.
2. Weiss János–Bagi Zsolt: KÉT BÍRÁLAT EGY KÖNYVRŐL. *Holmi*, 2014/4. 482. Rauschenberger Péter: VÁLASZ BAGI ZSOLT LIBERALIZMUSKRITIKÁJÁRA. *Holmi*, 2014/8. 977. Jankovics Márton: A SZAVAK SÚLYA – REFLEXIÓK „AZ ÖSSZETORLÓDOTT IDŐ” RECENZIOI KAPCSÁN. *Holmi*, 2014/8. 985.
3. Kis János: VANNAK-E EMBERI JOGAINK? AB Független Kiadó, 1986.
4. Immanuel Kant: AZ ERKÖLCSÖK METAFIZIKÁJÁNAK ALAPVETÉSE. A GYAKORLATI ÉSZ KRITIKÁJA. AZ ERKÖLCSÖK METAFIZIKÁJA. Gondolat, 1991. 68.
5. Sólyom László: AZ ALKOTMÁNYBÍRÁSKODÁS KEZDETEI MAGYARORSZÁGON. Osiris, 2001. 452–462.
6. 23/1990. (X. 31.) AB határozat, ABH 1990. 103–104.
7. Thomas Nagel: THE POSSIBILITY OF ALTRUISM. Clarendon Press, Oxford, 1970.
8. Kovács Kriszta: AZ EGYENLŐSÉG FELÉ. A HÁTRÁNYOS MEGKÜLÖNBÖZTETÉS TILALMA ÉS A TÁMOGATÓ INTÉZKEDÉSEK. L'Harmattan, 2012. 55. k.
9. Ronald Dworkin: SOVEREIGN VIRTUE. THE THEORY AND PRACTICE OF EQUALITY. Harvard University Press, Cambridge, Mass., 2000. 285.
10. Isaiah Berlin: THE HEDGEHOG AND THE FOX. AN

ESSAY ON TOLSTOY'S VIEW OF HISTORY. Princeton University Press, Princeton, Oxford, 2013. 1. k.

11. Ronald Dworkin: JUSTICE FOR HEDGEHOGS. Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Mass., London, 2011.

Tóth Gábor Attila

EGY ÉRSEK ÉS EGY RABBI ARGENTÍNÁBÓL

Jorge M. Bergoglio–Abraham Skorka:

Az égről és a földről

Fordította Székács Vera

Holnap Kiadó, 2014. 182 oldal, 3300 Ft

2013. március 13-án Jorge Mario Bergoglio bíboros érseket, Buenos Aires érseket pápává választották. Nemcsak az Argentínán kívüli tágabb világ, hanem ezen belül még a római katolikus egyház egésze is arra ébredt, hogy Róma új püspökének, a katolikus egyház fejének megválasztott I. Ferenc pápának az eszmevilágáról gyakorlatilag semmit sem tud. (A legutóbbi két pápáról, II. János Pálról, valamint XVI. Benedekről könyveik révén is sokat lehetett tudni pápává választásuk előtt.) Bergoglio érsek, aki korábban az argentin jezsuita tartomány tartományfőnöke is volt, publikált ugyan jó pár kisebb, helyi érdeklődésre számot tartó spanyol nyelvű könyvet,¹ de nagyobb igényű munkát nem tett közzé. Így történhetett, hogy az akkor még Jorge Mario Bergoglio érsek és Abraham Skorka rabbi 1998 és 2010 között folytatott beszélgetéseiből összeállított, spanyol nyelven 2010-ben megjelent könyv a pápaválasztás után világszerte az érdeklődés középpontjába került. A könyvecskét tehát rövid idő alatt igen sok nyelvre fordították le. Nincs mit csodálni azon, hogy nagy siker lett, elvégre gyakorlatilag az egyetlen komoly forrásként szolgált Ferenc pápa általánosabb nézeteinek megismerésére. A Holnap Kiadó jól döntött, hogy összhangban a világgal megjelentette a fordítást, és így a magyar olvasó számára is lehetővé tette Ferenc pápa gondolatvilágának legalább részbeni megismerését.²

Különös szerzet lett azonban ilyen módon ez a könyv.³ Mindenekelőtt azért, mert a funkciója hirtelen megváltozott. Az eredetileg helyi,